

<https://doi.org/10.5559/di.26.1.08>

Zlatko Matijević IZMEĐU SNA I JAVE. RASPRAVE O HRVATSKOJ POLITIČKOJ POVIJESTI 20. STOLJEĆA

Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2016., 359 str.

Pred nama je knjiga *Između sna i jave. Rasprave o hrvatskoj političkoj povijesti 20. stoljeća*, čiji je autor Zlatko Matijević, znanstveni savjetnik u trajnom zvanju s Hrvatskog instituta za povijest. Knjiga ima četiri poglavlja i sastavljena je od 12 radova koji kronološki istražuju stranačko-političku povijest i crkveno-nacionalnu povijest hrvatskoga naroda u prvoj polovici 20. stoljeća. Riječ je o radovima koje je autor objavio u znanstvenim časopisima, zbornicima i godišnjacima od 2004. do 2013. godine. Objedinjavanjem radova u knjigu omogućeno je da budu dostupni i širem krugu čitatelja, a ne samo znanstvenoj i stručnoj javnosti.

Prvo poglavlje, naslovljeno *Homo politicus*, bavi se političkim djelovanjem Ive Pilara i započinje radom "Svjetski rat i Hrvati". U njemu autor iznosi kako je Franjo Tuđman vidio Pilarovo promišljanje hrvatske politike u uvjetima Prvoga svjetskog rata. Analizirajući Pilarovu brošuru "Svjetski rat i Hrvati" iz 1915., autor ističe da je Tuđman ocijenio i mislio da su u njoj izražena stajališta onih struja u hrvatskoj politici koje su u Prvom svjetskom ratu tražile rješenje hrvatskoga pitanja unutar granica Austro-Ugarske Monarhije. Preure-

đena Monarhija trebala je, prema Pilarovu mišljenju, biti najbolji jamac očuvanja cjelovitosti hrvatskih zemalja i njihove uklopljenosti u srednjoeuropski geopolitički prostor. Zatim slijedi rad "Dr. Ivo Pilar na stranicama pravaškog časopisa 'Kroatische Rundschau' (1918.)". U njemu autor prikazuje tri članka koje je Pilar objavio 1918. u časopisu što ga je pokrenula frankovačka Stranka prava s ciljem da politička javnost u Austro-Ugarskoj Monarhiji, ali i izvan nje, dobije obavijesti o državnopravnim problemima na jugu Monarhije i njihova moguća rješenja. Zadnji rad prvoga poglavlja knjige jest "Dr. Ivo Pilar i problem Crkve bosanske ('bogumilstvo')". U njemu autor posvećuje pozornost Pilarovu istraživanju Crkve bosanske ('bogumila') i njezinu značenju za hrvatsku povijest. U tom smislu autor ističe da je Pilar, shvaćajući "bogumilstvo" kao "hrvatski pokret" proglasivši ga "prvim pokretom reformacije u Europi", zaključio da je ta "dualistička sljedba" svojim djelovanjem stvorila posebnu bosansku državu te shodno tome "bosanski separatizam", koji je onemogućio postojanje cjelovitoga hrvatskog geopolitičkog prostora i uspostavu suverene hrvatske države. Daljnje istraživanje Crkve bosanske prekinula je Pilarova iznenadna smrt.

Drugo poglavlje knjige pod naslovom *Mnemonisti* bavi se frankovačkim pravašima i njihovim političkim djelovanjem. Poglavlje započinje radom "Isidor Kršnjavi i Robert W. Seton-Watson o politici u Hrvatskoj u doba banovanja Pavla Raucha". U tom radu autor prikazuje raspravu između frankovačkoga pravaša Kršnjavog i britanskog novinara i publicista Seton-Watsona o stilu vladanja bana Raucha. S jedne strane, Seton-Watson smatrao je da je banovanje Pavla Raucha neustavno i u funkciji potpunoga podvrgavanja banske Hrvatske mađarskim interesima, osvrnuvši se pritom u svojoj kritici i na frankovačku Stranku prava, dok je s druge strane Kršnjavi takve teze i pisanje odbacivao, objašnjavajući kako je suradnja frankovaca i bana Raucha stvar taktike u borbi protiv zajedničkoga političkog protivnika – Hr-

vatsko-srpske koalicije. Zatim slijede dva rada kojima je predmet djelovanje Stranke prava (frankovaca): "Reakcije frankovačkih pravaša na Svibanjsku deklaraciju i njezine promicatelje (1917.–1918.)" te "Stranka prava (frankovci) u doba vladavine Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba (listopad – prosinac 1918.)". U prvom radu autor ističe razloge suprotstavljanja frankovaca Svibanjskoj deklaraciji i idejama koje je iznio Jugoslavenski klub. U drugom radu autor rekonstruira političko djelovanje frankovaca tijekom postojanja Države Slovenaca, Hrvata i Srba. Između ostalog ističe kako su frankovci zahtijevali ukidanje Hrvatsko-ugarske nagodbe te su svojom aktivnošću cara i kralja Karla I. (IV.) uvjerali da usvoji njihov prijedlog o trijalističkom uređenju Austro-Ugarske Monarhije, koji nije zaživio zbog daljnjeg razvoja događaja na jugu Monarhije. Frankovci su bili ozbiljna konkurencija projugoslavenskoj srpskohrvatskoj-slovenskoj političkoj eliti, koja je bila organizirana u Narodnom vijeću Slovenaca, Hrvata i Srba, a zbog protivljenja načina na koji je 1. prosinca 1918. provedeno ujedinjenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinom Srbijom u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca pod dinastijom Karađorđević, frankovci su bili izloženi represivnim mjerama novoga režima. Zadnji rad u drugom poglavlju knjige jest "Starčevićeva Hrvatska stranka prava i njezine preoblike (1923.–1928.) Košutić-Mintas-Šafarove frakcije", u kojem autor detaljno prikazuje nastanak, djelovanje i nestanak Starčevićeve Hrvatske stranke prava i njezinih pojavnih oblika.

Treće poglavlje, *Magnum crimen*, donosi četiri rada u kojima se raspravlja o katoličkim svećenicima i svjetovnjacima u politici. Poglavlje započinje radom "Balkanski ratovi na stranicama 'Riječkih novina'

(1912.–1913.)". Autor u njemu podrobno opisuje nastanak "Riječkih novina" u hrvatskom medijskom prostoru. Riječ je o katoličkom dnevniku što ga je pokrenuo projugoslavenski Hrvatski katolički pokret. U radu se posebna pozornost posvećuje i izvještajima Milka Kelovića iz Srbije i Crne Gore. Zatim slijedi rad "Koprivnički župnik Stjepan Zagorac i reformni pokret nižega rimokatoličkog klera u Hrvatskoj (1920.)". U njemu autor rekonstruira "koprivničku fazu" reformnoga pokreta nižega katoličkog svećenstva u Hrvatskoj, u kojem je jednu od najistaknutijih uloga imao koprivnički župnik Stjepan Zagorac. Autor ističe da bilanca iz 1920. nije bila najpovoljnija za reformni pokret katoličkoga svećenstva te da je nastavak borbe za reformaciju doveo do potpunoga raskola s Katoličkom crkvom te osnivanjem Hrvatske starokatoličke crkve. Zadnja dva rada u ovom poglavlju bave se biografijom i političkim djelovanjem svećenika i glavnoga tajnika Hrvatske seljačke stranke, Ljudevita Kežmana. Riječ je o radovima: "Prilozi za političku biografiju dr. Ljudevita Kežmana" te "Radićevac iz 'Esplanade'". Prvi rad bavi se rekonstrukcijom djelovanja Kežmana od Memoranduma Hrvatske seljačke stranke što ga je sastavio Stjepan Radić 1919., do 1922. i njegova odlaska u Sjedinjene Američke Države, gdje je trebao proširiti utjecaj Radićeve stranke među hrvatskim iseljenicima. Pritom autor ističe da je Kežmanovo europsko djelovanje kao osobe od punoga Radićevog povjerenja trebalo pridonijeti međunarodnoj afirmaciji Hrvatske seljačke stranke i ojačati njezinu političku snagu u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Drugi rad rekonstruira tijek sukoba između Kežmana i njegovih istomišljenika iz redova Hrvatskoga seljačkog kluba s vodstvom Hrvatske seljačke stranke koji se odvijao potkraj 1927. i na početku 1928. godine. Unatoč medijskim senzacionalističkim napisima sukob je vrlo brzo zataškan te javnost nikada nije saznala punu istinu o njegovim stvarnim uzrocima. Nakon beogradskog atentata na Radića i druge zastupnike Hrvatske seljačke

mene hrvatske političke i crkvene povijesti te povijesti hrvatskih političkih stranaka i pokreta. Kao takvo treba ga preporučiti i politolozima koji se bave proučavanjem navedenih znanstvenih područja, kao i široj javnosti koju zanima nacionalna povijest.

Velimir Veselinović

stranke Kežman napušta Hrvatsku te odlazi u političku emigraciju, gdje surađuje sa širokim spektrom političkih protivnika jugoslavenske monarhije – od komunista do Ante Pavelića i njegova ustaškog pokreta.

Četvrto poglavlje *Ex oriente lux?* sadrži jedan rad naslovljen "Sirenski zov Balkana". Autor je u njemu rekonstruirao i analizirao nastanak, djelovanje i nestanak Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu neposredno pred kraj Austro-Ugarske Monarhije. U svojem zaključku autor kao glavnu značajku ističe da je glavna namjera Narodnoga vijeća bila žurno ujedinjenje s kraljevinama Srbijom i Crnom Gorom u jugoslavensku državu, pri čemu uopće nisu ni razmišljali o osnutku samostalne hrvatske države. Takva je odluka političara iz Narodnoga vijeća i kratkotrajno osnivanje Države SHS po autorovu mišljenju bio "most za siguran izlazak iz srednjoeuropskoga uljudbenog kruga i brz ulazak u balkanski geopolitički prostor sa svim njegovim zamkama" (str. 268). Četvrto poglavlje sadrži i sedam relevantnih autorovih priloga koji svojim sadržajem upotpunjuju neke od radova.

Knjiga *Između sna i jave. Rasprave o hrvatskoj političkoj povijesti 20. stoljeća* Zlatka Matijevića treća je u kojoj možemo pratiti njegov znanstveno-istraživački rad, osobito stranačko-političku povijest i crkveno-nacionalnu povijest hrvatskoga naroda. Godine 2006. objavio je knjigu *Lučonoše ili herostrati? Prilozi poznavanju crkveno-nacionalne povijesti Hrvata početkom XX. stoljeća*, a 2009. knjigu *U sjeni dvaju orlova. Prilozi crkveno-nacionalnoj povijesti u Hrvata u prvim desetljećima 20. stoljeća*. Zaključno, knjiga koju predstavljamo javnosti izvrsno je historiografsko djelo koje obrađuje dosad nedovoljno istražene teme iz suvre-